

KULTURA LUDOWA NA LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO WŚRÓD DZIECI POLSKIEJ EMIGRACJI W SZKOCJI

SŁOWA KLUCZOWE: KULTURA LUDOWA, EDUKACJA POLONIJNA, WSPÓLNOTA

*Myślę, że gdybym miał dzieci, chciałbym, żeby wiedziały,
kim są, skąd pochodzą, miały świadomość swoich korzeni.
By nie wstydziły się tego. Ale nie starałbym się ich izolować*

[Polak żyjący w Edynburgu od 2010 r.]

1. WSTĘP

Artykuł prezentuje rezultaty projektu edukacyjnego przeprowadzonego w środowisku polskich emigrantów w miasteczku Kirkcaldy w roku szkolnym 2011–2012¹. Badania prowadzone z perspektywy nauczyciela języka polskiego i antropologa z użyciem metod etnograficznych: obserwacji, partycypacji, etnografii wizualnej i sensorycznej pozwoliły na zebranie spostrzeżeń dotyczących różnorodnych zastosowań kultury ludowej na zajęciach w Polskiej Szkole Sobotniej.

---

¹ Rosnąca liczba Polskich Szkół Sobotnich w Szkocji to rezultat intensywnych procesów migracji Polaków do Wielkiej Brytanii od momentu przyjęcia do Unii Europejskiej – wpływa na spójność lokalnej polskiej diaspory tworząc wielorakie przestrzenie dla wyrażania, ubogacania i negocjowania tożsamości. Liczba polskich rezydentów w Szkocji nieustannie rośnie. W 2012 r. szacowano, że liczba Polaków wynosiła około 56 000 osób [Piętka-Nykaza, McGhee 2014: 1], późniejsze badania wskazywały, że wynosi 61 000 [Martowicz, Roach 2014: 2], a obecnie może sięgać nawet 100 000 [Bukalska 2016: 12]. Pracujący w różnych branżach Polacy często decydują się sprowadzić swoje rodziny do siebie i zacząć nowe życie w Szkocji, co w rezultacie skutkuje rosnącą liczbą polsko mówiących dzieci w szkockich klasach. Wedle raportu rządowego w szkockim szkolnictwie podstawowym, średnim, w szkołach specjalnych i przedszkolach, liczba uczniów pochodzenia polskiego szacowana jest na 11 863, co stanowi 1,76% wszystkich szkockich uczniów – 672 240 [Martowicz, Roach 2014: 2–8]. Do strategii szkół szkockich wspierających edukację i integrację dzieci emigrantów zaliczyć można organizację dodatkowych lekcji z języka ojczystego lub zatrudnienie asystenta nauczyciela mówiącego w języku polskim (osoba dorosła, która wspiera w klasie nauczyciela wiodącego) [Moskal 2010: 4]. Obecne inicjatywy zarówno środowisk naukowych, jak i rządu szkockiego zmierzają do wprowadzenia planu włączającego język polski do programu szkolnego, co w przyszłości pozwoli dzieciom na zdawanie języka polskiego na poziomie A w egzaminie GCSE (brytyjski odpowiednik polskiej matury) [Polish Language 2015].

Obecnie w Szkocji jest 17 Polskich Szkół Sobotnich² (m.in. w Edynburgu, Glasgow, Aberdeen, Inverness, Kirkcaldy, Motherwell), w których uczy się około 1300 uczniów na cotygodniowych zajęciach po 3–4 godziny. Stanowią one dodatkowy program edukacyjny uzupełniający oficjalną podstawę programową szkół szkockich. Nomenklatura stosowana przez Martowicz i Roach [2014: 12] określająca uczniów jako „Szkotów polskiego pochodzenia” nie oddaje skomplikowanej natury formującej się tożsamości wśród dzieci z rodzin polskich. Niektóre z nich przybyły do Szkocji po krótkim doświadczeniu w polskim systemie edukacji; inne, urodzone w Polsce, będą w Szkocji przez krótki okres ze swoimi rodzicami i po kilku czy kilkunastu miesiącach powrócą do Polski, by kontynuować edukację w szkołach podstawowych i średnich. Jest także grupa dzieci urodzonych w Szkocji, które po paru latach w tutejszych przedszkolach czy szkołach podstawowych powrócą do polskiego systemu edukacji. Dla nich wszystkich tożsamość szkocko-polska jest w tym momencie tymczasowa, kształtowana w szczególnym czasie i przestrzeni, w której żyją. Co więcej, jest płynna i podatna na formowanie – po powrocie do Polski na stałe zminiaturyzowana stanie się epizodem w biografii; lub też, jeśli dzieci zostaną w Szkocji, będzie systematycznie rozwijana, zaś rozumienie polskości ograniczone będzie z czasem do dziedzictwa przodków. Ta sytuacja oznacza, że dzieci reprezentują grupę osób określanych w literaturze jako *circumstantial bilinguals* [Chin, Wigglesworth 2007: 21]. W okolicznościach, w których się znalazły, znajomość języka angielskiego jest niezbędna, by sprostać nowym okolicznościom, a rozwój zdolności komunikacyjnych umożliwia przetrwanie, a nawet sukces. Stawiać to może język polski w gorszej pozycji, a w skrajnych przypadkach prowadzić nawet do całkowitego zaniechania posługiwania się nim. Podtrzymanie znajomości języka polskiego jako dziedziczonego i skuteczne angażowanie w jego rozwój to warunek dwujęzyczności w warunkach dominacji języka angielskiego, którym posługuje się otoczenie.

Polska Szkoła Sobotnia w miasteczku Kirkcaldy położonym na wschodnim wybrzeżu Szkocji zlokalizowana jest w miejscu o szczególnym znaczeniu dla polskiej powojennej historii w Wielkiej Brytanii. Położenie szkoły tworzy historyczny kontekst³ dla nauczania i uczenia się, jak również osadza polską tożsamość w symbolicznej przestrzeni. Budynek szkoły należał do polskiej społeczności w Szkocji od 1965 r., kiedy to zakupili go byli żołnierze Armii Andersa na potrzeby spotkań swojej diaspory, dla podtrzymania języka, kultury i tożsamości [Polska Szkoła 2016]. W 1978 r. odsłonięty został pomnik upamiętniający masakrę katyńską, zaś w latach 90. w budynku SPK aktywna była szkoła języka polskiego. Polska Szkoła Sobotnia w Kirkcaldy została oficjalnie otwarta w 2011 r. i w tym roku świętuje pięciolecie

² Na terytorium Wielkiej Brytanii jest ponad 150 Polskich Szkół Sobotnich [Zechenter 2015: 87].

³ Ogłoszony niedawno konkurs „Opowiedz mi o swojej Szkocji – List do Niedźwiedzia Wojtka” wykorzystywał symbol polskiej powojennej historii w Szkocji, niedźwiedzia Wojtka towarzyszącego przemierzającym się z armią żołnierzom, którzy ostatecznie dotarli do Wielkiej Brytanii. Wojtek zakończył swoje życie w zoo w Edynburgu, stając się inspiracją m.in. dla pisarzy i artystów teatralnych. Pomnik Niedźwiedzia Wojtka postawiony w 2015 r. w parku Princes Gardens w Edynburgu łączy historię poprzednich i obecnych pokoleń Polaków oraz podkreśla relacje polsko-szkockie.

aktywności połączonej z dawną historią miejsca stworzonego przez byłych polskich żołnierzy i emigrantów czasów socjalizmu.

Warunki egzystencji we współczesnym kontekście szkockim, a szerzej brytyjskim, prowadzą do refleksji nad statusem języka polskiego wśród polskiej społeczności i jej potomstwa, korzyści z nauczania języka dziedziczonego dla komunikacji i spójności między pokoleniami, wzbogacenia kulturowego, sposobów, w jaki językowa tożsamość kształtuje się i przeformowuje pod wpływem różnych czynników. Poloniści, podkreślając zalety dwujęzyczności, tworzą materiały edukacyjne dla rodziców [Martowicz 2014; Nott-Bower 2016] oraz organizują warsztaty metodyczne, konsultacje i konferencje [Polska Macierz Szkolna 2016; Wspólnota Polska 2016]. Programy Polskich Szkół Sobotnich zwracają szczególną uwagę na tematykę zwyczajów rodzinnych i dorocznych tradycji, takich jak np. Święta Bożego Narodzenia, Nowy Rok, Wielkanoc, Noc Świętego Jana, Dzień Wszystkich Świętych, Andrzejkki. Ta wiedza o kulturze polskiej splata się z tematyką kultury ludowej i przez jej pryzmat może być prezentowana, np. w formie jasełek, zabaw sobótkowych czy wróżb andrzejkowych, jak również warsztatów plastycznych – dotyczących tradycyjnych ozdób choinkowych, palm wielkanocnych czy pisanek. Polscy etnografowie proponują wykorzystanie kultury ludowej na lekcjach języka polskiego celem ukazania uczniowi kontekstów kultury regionalnej, a co za tym idzie okoliczności powstawania niektórych utworów literackich [*Ludowe Okulary* 2016; *Z Wiejskiego Ogródka* 2016; Sołtan 2012].

2. KONTEKST KULTURY LUDOWEJ NA LEKCJACH JĘZYKA POLSKIEGO

Aktywne uczestnictwo w zajęciach szkoły polonijnej to doskonalenie umiejętności językowych, rozwijanie ekspresji twórczej, pobudzanie do współdziałania w grupie i do indywidualnej aktywności. Jest to także doświadczenie wspólnotowe, tworzące nowe relacje wewnątrz polskiej diaspory, wypełniające przestrzenie życia rodzinnego i towarzyskiego. Doświadczenie to łączy się z cechami kultury ludowej, do których należą: tradycjonalizm rozumiany jako ustny przekaz umiejętności, wiedzy, przekonań między pokoleniami; religijność i jej manifestacje; myślenie mityczne, doświadczanie świata w sposób inny niż empiryczny [Sołtan 2012: 7]⁴.

Kultura ludowa to także „ogół wytworów, wartości i znaczeń wypracowanych (...) w ramach społeczności wiejskich” [Bukraba-Rylska 2002: 1]. Jest to część dziedzictwa kulturowego, które „akumuluje i przechowuje” owe wytwory, wartości i znaczenia, a zatem edukacja młodych pokoleń w zakresie kultury ludowej stanowi o trwaniu dziedzictwa zbudowanego na wartościach intelektualnych, moralnych, społecznych, religijnych czy estetycznych [Niematerialne dziedzictwo kulturowe 2016: 5]. Ponadto

---

⁴ Działania podejmowane w celu podtrzymania wiedzy o religii katolickiej i jej tradycjach stanowią odrębny przykład międzypokoleniowego ustnego przekazu. Wiedza o religii katolickiej i dla niektórych dzieci przygotowanie do Pierwszej Komunii i sakramentu Spowiedzi były organizowane przez rodziców dodatkowo po lekcjach. Podtrzymywanie kultury duchowej rodzin wyznania katolickiego i uczestnictwo w życiu religijnym to budowanie kolejnej sfery odniesień w językowo-kulturowym rozwoju dziecka.

(...) kultura ludowa to specyficzna subkultura kultury współczesnej (żywej kultury). Składają się na nią konfiguracje praktyk kulturalnych oraz ich materialnych i niematerialnych wytworów. Kultura ludowa istnieje w perspektywie globalizacyjnej [rozumianej jako połączenie *lokalnego z globalnym* – dopisek A.Sz.], która zbiega się w każdym konkretnym wypadku w punkcie oznaczonym jako SWOJSKOŚĆ. [Fatyga 2014: 415].

Podając się próby zdefiniowania roli kultury ludowej na lekcjach języka polskiego, należy uwzględnić zarówno kulturę materialną (np. pisanka z Zalipia), jak również przejawy niematerialnego dziedzictwa kulturowego, takie jak zwyczaje, rytuały, obrzędy świąteczne czy też umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (np. celebrowanie Nocy Świętojańskiej czy tworzenie palmy wielkanocnej z bibułkowych kwiatów i gałązek). Należy też pamiętać, że to system symboliczno-religijny stanowi o charakterze duchowej i materialnej kultury ludowej, czego wyrazem jest plastyka obrzędowa [Szytych 2008: 46], na przykład postać turonia w jasełkach. Wykorzystując walory i zasoby kultury ludowej w nauczaniu polonijnym, należy przypomnieć uczniom, że wynikają one z historii i etnografii danego regionu. Choć kultura ludowa wytwarzana w dzisiejszej Polsce przez twórców ludowych jest kreowana w większości na potrzeby zewnętrznych odbiorców (np. na festiwalach, pokazy w skansenach, kiermasze rękodzieła), nie zaś lokalnej społeczności, jak to miało miejsce dawniej [Mokras-Grabowska 2013: 48], nadal silnie zaznacza się jej związek z miejscowymi tradycjami.

Jedną z cech kultury ludowej jest według Dobrowolskiego „trwałość tradycyjnego zasobu motywów, wątków, kształtów, ornamentów, wzorów i barw” [Bukraba-Rylska 2002: 4], z których korzystają ludowi rzemieślnicy i artyści. Dla potrzeb edukacyjnych korzysta się z elementów kultury ludowej autentycznej (np. zdobiona wzorem zalipiańskim pisanka wielkanocna informuje nie tylko o świątecznej tradycji, ale też o tradycjach wioski Zalipie; jaja barwione przez gotowanie wraz z łupinami cebuli, a następnie skrobane we wzorki informują o technice wyrobu – drapaniu, skrobianiu) i nieautentycznej (ograniczenie się do zastosowania naklejek kupionych w sklepie, które imitują pseudoludowe wzory, np. z regionu Łowicza, nie wskazują jednak na technikę wykonania, nie angażują w proces kreowania). Upraszczenie i schematyzowanie wiedzy na lekcjach powinno ograniczać się do minimum, jako że dla wielu dzieci rzeczywistość, w której żyją, a dodatkowo często pozostające ze sobą bez korelacji przestrzenie dwujęzyczności, w konsekwencji prowadzą do braków w elementarnej wiedzy i błędnej interpretacji rzeczywistości⁵.

Sobotnie spotkania w polskiej wspólnocie dzieci z rodzin emigrantów stawały przed nauczycielem polonistą problem wyboru ze złożoności i lokalności ludowych tradycji w stosunku do grupy różnorodnej pod względem pochodzenia regionalnego (tab. 1), aby podejmowane strategie nauczania były skuteczne, a jednocześnie nie ograniczały się do tradycyjnego schematu „krakowiaków i górali”, czyli folkloru okolic Krakowa i Zakopanego [Roter-Bourkane 2015]. W środowisku polonijnym

⁵ Wskazują na to wypowiedzi uczniów: „Banany rosną w Szkocji” [bo można je kupić w supermarkecie], „Mleko pochodzi ze sklepu” [brak wiedzy o krowie wytwarzającej mleko, jej wizerunku nie ma też na opakowaniu mleka].

edukacji poczucie odrębności regionalnej zacierą się. Ograniczenia czasowe w ciągu roku szkolnego sprawiają, iż nauczyciele opierają się na schemacie Warszawa – stolica, Kraków – historia i kultura, Zakopane – góry, Gdańsk – Morze Bałtyckie, pomniejszając znaczenie regionów etnograficznych, których dzięki zróżnicowaniu wytworów kultury ludowej można wydzielić co najmniej 6: wielkopolski, śląski, małopolski, sieradzki, mazowiecki, pomorski [Bukraba-Rylska 2002: 5]. Czerpanie z kultury ludowej podczas lekcji pokazuje tę różnorodność, co pozwala znacznie rozbudować schematycznie konstruowaną na podstawie historii i atrakcyjności krajin geograficznych oś – Północ-Centrum-Południe. Natalia Anzulewicz, analizując alternatywne programy edukacyjne realizowane w polskich szkołach sobotnich, podkreśla z kolei konieczność dialogu międzykulturowego, co pozwoli „zachować to, co nam bliskie, nie negując tego, co obce” [2014: 264]. W praktyce oznacza to selekcję nauczanego materiału i układ paraleli pokazujący zróżnicowanie kultury ludowej na przykładzie dwóch narodów (tab. 2). Kultura ludowa stanowi kontekst pozwalający łączyć różne zjawiska i wyjaśniać świat przez analogię. Kontekstowi rozumianemu jako tło interpretacyjne dzieła przypisać można dwie podstawowe wartości: psychologiczną – „inspirowanie do skupienia uwagi”, „działania zmierzające do usuwania poczucia obcości” w stosunku do dzieła, oraz merytoryczną – dostarczenie informacji [Bobiński 2004: 224]. Wykorzystując te wartości w odniesieniu do nauki języka dziedziczonego, wprowadzanie kultury ludowej usprawnia procesy przyswajania języka. Kontakt z dziedzictwem w formie muzyki, zajęć ruchowych i plastycznych wspiera rozwój pozajęzykowych kompetencji komunikacyjnych.

TABELA 1. POCHODZENIE, WIEK, CZAS POBYTU W SZKOCJI I DOŚWIADCZENIE
JĘZYKA DZIECI W GRUPIE 6–8 LAT

Pochodzenie ucznia	Wiek	Data przyjęcia do szkoły w Kirkcaldy	Czas pobytu w Szkocji	Poziom nauczania w szkole szkockiej	Poziom nauczania w szkole polskiej
Wrocław	8	03.2012	5 miesięcy	III klasa	I i II klasa
Tarnów	8	09.2011	2 lata	IV klasa	–
Gdańsk	8	09.2011	2 lata	IV klasa	–
Bolesławiec	8	09.2011	5 lat	III klasa	–
Poznań i Słupsk	7	09.2011	4–5 lat	III klasa	–
Toruń	7	09.2011	4 lata	III klasa	–
Wolsztyn	7	02.2012	2 lata	III klasa	–
Warszawa	6,5	11.2011	2 lata	II klasa	–
Augustów	6,5	04.2012	8 miesięcy	II klasa	–

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE 2011–2012 R.

W przypadku, gdy uczniami klasy są w większości uczniowie, których rodzice pochodzą z małych miejscowości i wsi, nawiązywanie do wytworów i wartości wypracowanych przez pokolenia w tych środowiskach nabiera szczególnego znaczenia. Usprawnia nie tylko procesy zrozumienia języka dziedziczonego – zbliża również do środowiska krewnych w Polsce, dziadków, nie mówiąc o wsparciu więzi z najbliższą rodziną na emigracji.

TABELA 2. PRZYKŁADY POLSKO-SZKOCKICH PARALELI MOŻLIWYCH DO WYKORZYSTANIA PODCZAS LEKCJI JĘZYKA POLSKIEGO

	Legendy	Zwyczaje wielkanocne	Przedmioty	Tradycyjne stroje góralskie	Zajęcia ruchowe
Polska	Smok Wawelski	Malowanie pisanek	Gęśliki	Strój górala z Zakopanego	Tańce Podhala
Szkocja	Potwór z Loch Ness	Turlanie jajek z pagórków	Dudy	Strój Szkotów z Pogórza	Tańce Szkockiego Pogórza

ŹRÓDŁO: OPRACOWANIE WŁASNE 2011–2012 R.

3. ZACIEKAWIĆ, ZADZIWIĆ, WYZWOLIĆ SKOJARZENIA I KREATYWNOŚĆ – WARSZTATY TRADYCYJNYCH PALM WIELKANOCNYCH

Przykładem na angażowanie w przebieg lekcji i rozwój sprawności dzięki wykorzystaniu zasobów kultury ludowej były warsztaty wielkanocne (zdz. 1). Autentyczne wykorzystanie plastyki obrzędowej – przygotowanie palm wielkanocnych to po pierwsze prezentacja regionalnych tradycji bibułkarskich, wytłumaczenie ich szerszego zastosowania oraz pokaz wytwarzania kolorowych ozdób; po drugie zaś przygotowanie samej palmy ze świeżych gałązek, dekorowanie jej wykonanymi przez siebie kwiatami i wstążkami. Komponowaniu palmy towarzyszyło wyjaśnienie obrzędu Niedzieli Palmowej, jej znaczenia w kontekście religijnym przez etnografa Dorotę Niczke ze Śląska. Kontakt z żywym polskim językiem, dodatkowo o zabarwieniu gwarowym, był atrakcją dla dzieci i umożliwił im ćwiczenie sprawności rozumienia ze słuchu i mówienia.

Wskazując na polski i szkocki wymiar tradycji wielkanocnych, uwzględniono także prezentację szkockich zwyczajów, takich jak palemki w kształcie krzyża z palmowych liści, czy też toczenie jajek ze wzniesień. Transferowanie kapitału kulturowego [Moskal 2016] z Polski do Szkocji było okazją do ćwiczenia praktycznych umiejętności manualnych i gry wyobraźni w tworzeniu ludowego rękodziela (palmy wykonane były z elementów pochodzących ze szkockiej roślinności, drzew, krzewów, roślin, a dekorowane ręcznie wykonanymi kwiatami z bibuły wykonanymi według instrukcji z książek na temat polskich tradycji ludowych). Zaletą spotkań przez działanie, o których szerzej pisałam w nawiązaniu do warsztatów polskiej koronki dla kobiet w Edynburgu [Sznajder 2013], jest to, że w procesie wspólnego wytwarzania powstaje konkretna rzecz – pełni ona określoną funkcję, np. dekoracyjną czy religijną.

4. WYWOŁAĆ EMOCJE, WSPIERAĆ DOŚWIADCZENIE WSPÓLNOTY – OBCHODY NOCY ŚWIĘTOJAŃSKIEJ

Rekonstruowanie zjawisk rodzimego folkloru, takich jak Noc Świętojańska (zdz. 2) jest przykładem na podtrzymywanie i kultywowanie tradycji w środowiskach polonijnych. Spontaniczność, naturalność, prostota, szczerłość, a zarazem symboliczność

rekonstruowanego świata ludowego obrzędu włączyły dzieci w uczestnictwo w rytuał obecny w kulturach narodów słowiańskich. Wspólny żywiołowy taniec w kręgu wokół ogniska wykonywany w rytmie muzyki folkowej („Pieśń Sobótkowa” – Orkiestra św. Mikołaja), w barwnych wiankach na głowach, połączony ze składaniem gałązek i kwiatów oraz wieńców ze świecami na środku sceny, a następnie włączenie do tanecznego korowodu rodziców i przyjaciół uwieńczył całoroczną pracę dzieci. Całość przedstawienia finalizowało poszukiwanie kwiatu paproci w szkole i okolicach oraz nagroda dla znalazcy.

Z antropologicznego punktu widzenia zabawa w stylizowany słowiański rytuał to przejaw przekazu tradycji, gdzie uczestnicy obrzędu przez symboliczne odtworzenie Nocy Świętojańskiej włączają się w szersze konteksty czasu i przestrzeni, odtwarzając działanie zamykające pewien cykl związany z porą roku, dla nich samych związany z rozpoczęciem wakacji. Przekaz kulturowy, który dokonuje się przez uczestnictwo w obrzędzie, we wspólnocie wyobrażonej tańcem kręgu i dynamiką rytmicznej melodii umożliwia pewien sposób przeżywania kultury, który być może stanowić będzie klucz do zrozumienia innych współczesnych wydarzeń kulturalnych (np. imprezy „Wianki” w Krakowie nad Wisłą). Wedle badań muzyka na żywo oraz taniec uczone przez interakcję z rodzicami i wychowawcami (nie zaś biernie oglądane w telewizji czy odsłuchiwane z komputera) mają szczególną wagę dla rozwoju dwujęzyczności w dzieciństwie [Stochniol 2015: 42]. Ich rola to, oprócz ochrony i rozwoju tożsamości, kultury i języka, również budowanie związków z rodziną, społecznością, rówieśnikami.

5. W SIECI KULTUROWYCH ZNACZEŃ – BAŚNIE, ŚPIEW, MUZYKA

„Noc Świętojańska” odbywała się podczas Festynu „Sami Swoi” – wydarzenia, które podsumowało całoroczną działalność szkoły, gromadząc dzieci, rodziców i lokalną polsko-szkocką społeczność. Zapoczątkowany w czerwcu 2012 r. rodzinny festyn w ciągu kilku lat rozwinął swoją formę do wydarzenia celebrującego przyjaźń polsko-szkocką, pozostając jednakże w ścisłym związku z pierwotną ideą polskiego dnia kultury. Prezentacje polskich pieśni i piosenek, tańce do rodzimych melodii, przedstawienia na temat tradycyjnych zwyczajów czy znanych legend, gry rodzinne, konkursy i zawody, spotkania z zaproszonymi gośćmi (pisarzami, malarzami) z Polski były uzupełnione prezentacjami kultury szkockiej, np. tańcami Szkockiego Pogórza czy koncertami dudziarzy – stwarzając przestrzeń uczestnictwa dla rdzennej szkockiej społeczności lub tej o polskich korzeniach.

Spotkanie autorskie z gościem festiwalu, pisarzem i poetą Andrzejem Grabowskim z małego miasteczka Ciężkowice (Małopolska) prezentującym uczniom Polskiej Szkoły Sobotniej w Kirkcaldy swoją książkę *Przygody Skrzata Wiercipiętka*⁶ (zdj. 3) wprowadziło w świat baśni osadzonej w rodzimych czasowo-przestrzennych

---

⁶ W 2016 r. ukazał się przekład *Przygód Skrzata Wiercipiętka* na język angielski w przekładzie Marcela Weylanda. Kolejny etap – wydanie książki po polsku i angielsku – to możliwość wygenerowania dwujęzycznej przestrzeni językowej, która wspierać będzie edukację literacką dzieci.

realiach, nawiązując za pośrednictwem języka literackiego do szerokiej tradycji gatunku reprezentowanego choćby przez Marię Konopnicką:

Skrzat Borówka, o dużym okrągłutkim nosie, twierdził, że czas już zrobić wiosenny spis ptaków. Czarus Duży – największy i najsilniejszy w gronie – wołał, że najwyższa pora, żeby siać grzybnie, bo w ubiegłym roku było mało grzybów. Ktoś inny przypominał o szczepieniu rybek w strumyku i budowie żłobka dla ślimaków. A skrzat Szybkobiegaczek chciał wpisać do kalendarza: „porządkowanie leśnego stadionu nad źródelkiem”. Inni też mieli wiele pomysłów, a wszystko nagle wydawało im się najpilniejsze. [Grabowski 2016: 6–8].

W podanym powyżej fragmencie, tak jak i w baśniach ludowych, nie obowiązuje „zasada logicznego myślenia w sprawach podstawowych, zasada tożsamości rzeczy (...) wszystko może być nie tylko tym, czy jest, ale również jednocześnie czymś zupełnie odmiennym” [Pawluczuk 1978: 291–292]. Opowieść uwrażliwia na kulturowe znaczenia, a zarazem pozwala podążać za przygodami baśniowego skrzata strukturą języka literatury pięknej, który wymaga uwagi i znajomości zaawansowanego słownictwa związanego z polską przyrodą. Konteksty kultury ludowej przedstawione w literaturze dziecięcej to kolejny element edukacji polonijnej.

W Kirkcaldy polska muzyka i piosenki odgrywały szczególnie ważną rolę we wprowadzaniu podczas zajęć wiedzy o regionach. Za przykłady niech posłużą piosenki „Stokrotka” – lekcja o nadchodzącej wiosnie i polskiej przyrodzie, „Płynie Wisła” – lekcja o Krakowie i jego legendach, „Góralu, czy ci nie żal” – lekcja o życiu mieszkańców Podhala i Zakopanego, „W zieleni łąka majowa” – lekcja o Dniu Matki, ale i o zwierzętach w Polsce. I w końcu, „Auld Lang Syne” – szkocka piosenka o przyjaźni wykonywana podczas głównych świąt, której znajomość podkreślała charakter polskiej szkoły sobotniej, gdzie poza nauką o języku i kulturze ważne jest utrwalanie wiedzy na temat obecności Polaków w Szkocji, ich roli w szkockim społeczeństwie, a także budowanie relacji z mieszkańcami Szkocji.

6. ZAKOŃCZENIE

Kreowanie polskiej kultury i tworzenie środowiska do nauki języka w szkołach sobotnich wymaga zaangażowania i wysiłku zarówno nauczycieli, jak i rodziców oraz uczniów. W artykule podkreślam, iż nauczanie języka, kultury, historii oznacza umieszczanie dzieci przez kilka dni w tygodniu w kontekście doświadczenia etnograficznego kraju, z którego pochodzą ich rodzice⁷. Metody edukacyjne wykorzystane jako standardowe techniki nauczania równoważą różnicę między szkockim a polskim systemem edukacji, tworząc strukturę dla kulturowego zanurzenia

⁷ Wpływ brytyjskiego środowiska kulturowego sprawia, że otrzymujemy niejako podwójną osobowość, którą określa np. niestałość naszego dotychczasowego imienia i nazwiska zarówno w mowie, jak i piśmie, co np. widoczne w użyciu form: Anna – Ann, Anne, Ana; Sznajder – Schneider, Schnaider, Schnider, Shnider. Oczywiście w języku polskim także „polonizuje się” obcokrajowców, np. w rodzinach wietnamskich w Krakowie dzieci otrzymują podwójne polskie i wietnamskie imiona, np. Monika Li Truong, co ułatwia im asymilację w szkole.

się w język. Autentyczne momenty uczenia się języka dziedzicznego w domach są poszerzone o szkołę sobotnią, włączając w to doświadczenie kulturowej wspólnoty, językowej poprawności i językowego dostosowania się do kontekstu, możliwość komunikowania się z innymi członkami polskiej diaspory. Zdolności dwujęzyczne u dzieci rozwijają się także dzięki inicjatywom społeczności zmierzającym do integracji z międzynarodową i wielokulturową Szkocją, jednocześnie podkreślając przy tym własną odrębność językową i tradycję, które stają się powodem do dumy. Badanie charakteru edukacji małych Szkotów pochodzenia polskiego (Polish Scottish) ukazuje również konieczność dialogu z kulturą szkocką i potrzebę włączania w naukę języka elementów szkockiej etnografii.

ZDJĘCIE 1. WARSZTATY NA TEMAT PALM WIELKANOCNYCH Z ETNOGRAFKĄ DOROTĄ NICZKE, 2012 R. INSTRUKCJA WYKONANIA KWIATKA Z BIBUŁKI DEKORUJĄCEGO PALMĘ

ZDJĘCIE 2. OBCHODY NOCY ŚWIĘTOJAŃSKIEJ PODCZAS CZERWCOWEGO FESTYNU „SAMI Swoi” w 2012 R. WSPÓLNY TANIEC PRZEDSZKOLAKÓW I UCZNIÓW W KRĘGU WOKÓŁ OGNI-SKA. ZA DZIEĆMI WIDOCZNE PAPIEROWE WIANUSZKI ZE ŚWIECAMI

ZDJĘCIE 3. PISARZ I POETA ANDRZEJ GRABOWSKI PODCZAS PROMOCJI BAŚNI „PRZYGODY SKRZATA WIERCIPIĘTKA” W 2012 R., FESTYN „SAMI SWOI” W KIRKCALDY

BIBLIOGRAFIA

- Anzulewicz N. [2014], *Strategia realizacji potrzeb edukacyjnych w Polskich Szkołach Sobotnich w Wielkiej Brytanii*, [w:] *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych. Współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*, Nikitorowicz J., Muszyńska J., Boćwińska-Kiluk B. (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa, s. 250–266.
- Bobiński W. [2004], *Konteksty kulturowe w dydaktyce literatury*, [w:] *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, Janus-Sitarz A. (red.), Wydawnictwo Universitas, Kraków, s. 217–237.
- Bukalska P. [2016], *Nikt nie chciałby wracać*, „Tygodnik Powszechny”, nr 27, s. 12–13.
- Bukraba-Rylska I. [2002], *Kultura ludowa – wieś – mieszkańcy wsi*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Chin N.B., Wigglesworth G. [2007], *Bilingualism. An advanced resource book*, Routledge, Londyn–Nowy Jork.
- Fatyga B. [2014], *Nielad pojęciowy a program wspierania kultury ludowej przez MkiDN*, [w:] *Kultura ludowa. Teorie – Praktyki – Polityki*, Fatyga B., Michalski R. (red.) Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Warszawa, s. 407–433.
- Grabowski A. [2016], *Przygody Skrzata Wiercipiętka*, Wydawnictwo Skrzat, Kraków.
- Ludowe Okulary. Miniprzewodnik dla dzieci po kulturze i sztuce ludowej* [2016], www.ludowaakademia.pl [dostęp: 4.03.2016].
- Martowicz A. [2014], *Dwujęzyczność w pytaniach i odpowiedziach*, Association for the Promotion of Polish Language Abroad, Edynburg.

- Martowicz A., Roach A. [2014], *Polish Language Learning in Scotland: Key facts and opportunities*, Cross-Party Group on Poland at the Scottish Parliament, Education Subcommittee, Edynburg.
- Mokras-Grabowska J. [2013], *Zasoby kultury ludowej jako komponent przestrzeni turystycznej*, „Turyzm”, nr 23, s. 47–53.
- Moskal M. [2010], *Polish migrant children's experiences of schooling and home-school relations in Scotland*, www.ces.ed.ac.uk/PDF%20Files/Brief054.pdf [dostęp: 21.10.2016].
- Moskal M. [2016], *Language and cultural capital in school experience of Polish children in Scotland*, „Race, Ethnicity and Education”, nr 19, s. 141–160.
- Niematerialne dziedzictwo kulturowe [2016], Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, niematerialne.nid.pl [dostęp: 25.07.2016].
- Nott-Bower A. [2016], *Dwujęzyczność a rozwój dziecka. Zalety i wyzwania dwujęzyczności*, „Konferencja nauczycieli Polskich Szkół Sobotnich Londyn, 9 lipca 2016”, Polska Macierz Szkolna.
- Pawluczuk W. [1978], *Perspektywy kultury ludowej*, [w:] *Teoria kultury. Folklor a kultura*, Waliński M. (red.), Uniwersytet Śląski, Katowice, s. 284–317.
- Piętka-Nykaza E., McGhee D. [2014], *Polish migrants in Scotland: voting behaviours and engagement in the Scottish independence referendum*, ESRC Centre for Population Change. www.cpc.ac.uk/publications/cpc_briefing_papers/pdf/BP20_Polish_migrants_in_Scotland.pdf [dostęp: 22.12.2015].
- Polska Macierz Szkolna* [2016], <http://www.polskamacierz.org/proces-nauczania/materialy-konferencyjne-dla-nauczycieli-2/> [dostęp: 29.10.2016].
- Polska Szkoła* [2016], <http://polskaszkolakirkcaldy.org> (dostęp: 15.10.2016).
- Polish Language to be Included in Edinburgh School Curriculum Soon* [2015], www.daytranslations.com [dostęp: 8.01.2015].
- Roter-Bourkane A. [2015], *Polski folklor w nauczaniu języka i kultury polskiej. Historia, stan obecny, perspektywy*, Międzynarodowa Konferencja „O lepsze jutro studiów polonistycznych na świecie”, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- Sołtan K. [2012], *Etnolog – zaloguj się na ludowo. Materiały dla nauczycieli*, http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/media/_mik/files/4462/etnologpublikacja1.pdf [dostęp: 29.10.2016].
- Stochniół H. [2015], *Rola rodziców i opiekunów w wychowaniu w warunkach współczesnej migracji*, Zechenter K. (red.), *Po polsku na Wyspach. Poradnik dla rodziców dzieci dwujęzycznych. A guide for parents of bilingual children*, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, s. 39–61.
- Sznajder A. [2013], *Z koronką przez świat. Praktykowanie rękodziela ludowego wśród polskiej emigracji w Szkocji*, „Twórczość Ludowa”, nr 27, s. 66–67.
- Sztych D. [2008], *Zwierzęta gospodarskie w polskiej kulturze ludowej*, „Wiadomości Zootechniczne”, nr 46, s. 39–47.

Wspólnota Polska [2016], <http://odnswp.pl/> [dostęp: 29.10.2016].

Zechenter K. [2015], *Dwujęzyczność przez zabawę czyli jak uczyć języka polskiego poza polską szkołą*, [w:] *Po polsku na Wyspach. Poradnik dla rodziców dzieci dwujęzycznych. A guide for parents of bilingual children*, Zechenter K. (red.), Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Londyn, s. 85–107.

Z *Wiejskiego Ogródka* [2016], www.zwiejskiegoogrodka.wordpress.com [dostęp: 4.03.2016].

<http://www.polskamacierz.org/wp-content/uploads/2014/08/Dwuj%C4%99zyczno%C5%9B%C4%87-a-rozw%C3%B3j-dziecka-zalety-i-wyzwania-dwuj%C4%99zyczno%C5%9Bci-macierz.pdf> [dostęp: 21.10.2016].